

Sövärgás

emberkísérletek után

(Homiletikai gyakorlatok)

(Textus; 1Kor 9,24–27) Nem tudjátok-e, hogy akik versenypályán futnak, mindnyájan futnak ugyan, de csak egy nyeri el a versenydíjat? Úgy fussatok, hogy elnyerjétek. Aki pedig versenyben vesz részt, mindenben önmegtartóztató: azok azért, hogy hervadó koszorút nyerjenek, mi pedig azért, hogy hervadhatatlant. Én tehát úgy futok, mint aki előtt nem bizonytalan a cél, úgy öklözök, mint aki nem a levegőbe vág, hanem megsanyargatom és szolgálatra alkalmassá teszem a testemet, hogy míg másoknak prédikálok, magam olyanná ne legyek, mint aki alkalmatlan a küzdelemre.

(Materia) A versengés a testé, a győzelem a léleké. A lélek legyőzheti-e a testet; avagy éppen a test az, amely a lélek győzelmét kiküzdheti?

(Exordium) A test világ nélkül születik meg; véresen, meztelenül, vacogva és tehetetlenül. Ám világ nélkül nem maradhatna életben. Ezért van az, hogy ebben a világban versengenek egymással a testek. A világ maga is test, a bűnbe zuhant teremtés tárgyiasult alakja. A Paradicsomból kiűzött testek a bűn világába, a beszennyeződött teremtés környezetébe kerültek. A büntelen térben, a Paradicsomban, az aranykorban, az oroszlán és a gazella békésen pihent egymás mellett. Ott, ahol az oroszlán testét, gyorsaságát, robbanékonyságát, erejét nem a gazella eléréséért folytatott évmilliók alatti versengés alakította, hanem mivel Istennek tetszett az oroszlánt oroszlánná formálni, a gazellát meg gazellává. A Paradicsomban még nem tűnt fel Istennek, hogy az oroszlán testének megformálása veszélyeztethetné a gazella életét, hiszen ott még paradicsomi béke volt. Ahogy az sem, hogy a gazella kecses karcsúsága, gyorsasága, hirtelen irányváltásra való képessége vajon mire is való, ha senki nem fenyegeti őt, lévén a Paradicsomban teljes a béke. De vajon Istennek miért tetszett olyan oroszlántestet alkotni a Paradicsom paradicsomi világa számára, amely a Paradicsomon kívül azonnal halálos fenyegetést jelentett a gazellára? Vagy volt még átmenet, amíg az oroszlán kiszemelte a gazellát?

(Kérdés) Vajon Isten mindezt előre látta, és eleve azért teremtette az oroszlánt vérszomjas gyilkosnak?

(Kiegészítés az Exordiumhoz) Pál a görög közönséghez beszélt, ezért az olimpiai versenyekhez kapcsolódó, a korabeli közönség számára ismerős tapasztalati képből indult ki: ha győzni akarsz a tornán, akkor meg kell erősítened a tested; megedzeni, fáradhatatlanná tenni, olyanná, amely nem érez már fájdalmat, törődést, fáradtságot, félelmet, amely nem ismer akadályt. A testnek a győzelem érdekében le kell győznie a testet. De Pál tudta, hogy a testet csak a győzelem reménye, vagyis a gondolat, az akarat, és nem a test tudja legyőzni. A testet csupán a gondolat, a vágyak és a célok képesek testetlenné tenni még azok esetében is, akik földi célok után, a versenyen való győzelem reményében futnak. Aki azonban többre vágyik, mint győzni az olimpián; akinek nem elegendő az, hogy a szobor formájában örökítsék meg azt a testet, testét, amely a győzelem elérésére alkalmassá tette, hanem még ennél is többre vágyik, annak már nem a test győzelmét

kell akarni, nem is a test legyőzését, hanem a testen túli célok után kell törnie. A kísérlet a test által a test legyőzésére irányul tehát.

(Kérdés) A teremtő Isten melyik nap teremtette meg a versenyt, amely a teremtmények között zajlik, mióta az idők léteznek?

(Felelet) Egyes feltevések szerint a Paradicsomból való kiűzetés eseménye után, amely időtlenségében egybeesik a bűnbeesés mítoszának megszületésével? De mintha ebben az utóbbi kérdésben két dolog összekeveredni látszana: a mítosz és a mítoszlól való kritikus tudás. De nem lehetünk annyira naivak, hogy az olvasóról ne feltételeznék ugyanazt, vagyis a bűnbeesettség állapotának egyfajta formáját?

(Transitio) Az egymással versengő testek látványával van tele a képek világa, a sosem látott férfi és női testek, amelyek a testépítők iparszerű kísérleteiből jönnek létre. Ezek a kiduzzadó izomkötegekkel, kidagadó erekkel feszítő tagok egy sajátos testesztétikát, testideált mutatnak. Ezek a testeken, hogy jól érvényesülhessen az izomzat domborzata, nincsenek testszőrök. Gyantázással távolítják el, ami kellemetlen a test számára. A férfi és a női testek közötti különbség még látható, de már az is elmosódóban. Ezeknek a testeknek az esetében valójában emberkísérlettel állunk szemben: hormonhatású készítmények, szteroidok és proteinkészítmények, speciális izomfejlesztő gépek, személyre szabott edzésprogramok, alkalmasint plasztikai műtétekkel kiegészített testtervezés eredményeként a reklámpiac kínálja fel a széles közönségnek az azonosulást, az ideális és vágyott testmintákat. A modellek, a divatipar kifutóin alkalmazott anorexiás tüneteket mutató testek az emberkísérletek másik nagy engedélyezett testtípusai.

(Kérdés) Egyedül a test képes fájdalmat, törődést, fáradságot, félelmet érezni, vagy mindegyike a lélek is alkalmas?

(Felelet) Amióta a szakralitásától megfosztott emberi testen folynak a civilizációs kísérletek, amelyek az emberfogalom átalakítását tűzték minden egyes beavatkozással célul, azóta veszteség, csonkulás, megsemmisítés látszólag csak a világban létező testet éri. Nincsenek könnyek, amelyeket Istenért ejtenének. Nincs fájdalom, amely Isten fájdalmával érezne együtt. Isten vagy a Megváltó ideális testét nem izomkötegek fedik, középkorú vagy fiatal férfiként jelennek meg a kollektív tudatban, egészséges, de petyhüdt izmokkal. Még csak nem is a hellén világ standardizált teste, amelyet a klasszicizmus újra esztétikai normává emelt. De képzeljünk el egy bodybulider formájú istenábrázolást, egy feszülő izmú Messiást vagy anorexiás Mária-képet etc.

(Propositio) A verseny az emberkísérlet szabályozott formája. Engedélyezett és elfogadott módja a humán test gépesítésének. A modern sportverseny az emberi testek teljesítőképességét méri össze szigorú szelekciós formák által. A győzelem a túlélés metaforája. Cézár kezének felfelé fordított hüvelykujja rémlik fel képzeletünkben. A versenyzők szenvedése a színpalok mögött zajlik, az áldozatok némán, hamuszürke arccal hagyják el a színteret, vagy a takarítóbrigád söpri őket össze. A porond lemosására szolgáló vízcsapok rejtetten vannak beépítve, diszkrét csatornák vezetik el a víz által feloldott vért. A közönség nem vesz észre belőle semmit. A modern média a látvány hideg és steril vágóhidjait leplezi el.

(Kérdés) A verseny valóban az ember természetes vágya, mondják. De vajon erősebb a kiválás és az uralkodás vágya, mint a túlélés? De mit kezdünk azzal, hogy a humánantropológia a túlélést az egyén testén túl, a csoportnak való alárendelődésben, az irracionális lemondásban és áldozathozatalban látja?

(Felelet) A versengés a test világa. A test pedig anyaghoz kötött. A versengésnek ez az egyéni formája új jelenség, az anyaghoz kötött. Az anyag ideális formája pedig a pénz. Vagyis logikai ellentmondáshoz érkezünk, hiszen a pénz a megfoghatatlan érték megfoghatóvá tételére létrejött fogalom, az aritmetika létezője, szám, viszonyfogalom, amely testtelen és nem létezik. Ergo a liberális piac teremtette meg a versenyt, amely a humánantropológia új korszakát jelenti: a testen, az emberiségen mint testen folytatott kísérlet formáját.

(Narratio) A szónok Pál a hellén világ polgáraihoz akart beszélni, a hellén retorika köntösében kívánt olyan példázattal élni, mint amilyeneket Mesterének tulajdonított a szájhagyomány. Az evangéliumi nyelvhasználat a nyelv közvetítő voltát vette vizsgálat alá; a Jézusnak tulajdonított mondások egy-egy természeti vagy társadalmi kép, de mindig a szem által látott esendő jelenet, jelenség megfogalmazásai voltak. Bennük az elbeszéléssel együtt járt az értelmezés, és minden létező mint az Egyetlenre és annak Jelenlétére utaló jel szorult értelmezésre.

A bibliai nyelvben a Teremtőre utal minden, amit lát az ember, ezért értelmeznie kell azokat, erre pedig a nyelv segítségével képes. A nyelv tehát maga is az Egyetlenre utaló létező, amely tele van az emberen túli értelem jelzéseivel. Pál apostol azonban nyelvek között él, az arámi-héber szerint gondolkodik, de görögül

beszél olyanoknak, akik ezt a korabeli világnyelvet jobb-rosszabb szinten értették. Pál maga verseng azért, hogy hallgatói megértsék az ő és Mestere mondanóját. De nemcsak erre vágyik, hanem többre is, hogy magával ragadja hallgatóságát, híveket toborozzon annak az Igazságnak, amelynek a nevében beszél. „Nem én, nem én vagyok a beszéd – sugallja, mondja, harsogja –, hanem aki rajtam keresztül szól hozzátok. Ő a beszéd, ő az Ige, ő a Tan maga. Őt hallgassátok...” Pál csupán fordítja Jézus szavait, amelyeket neki tulajdonít azzal a szerénységgel, hogy ő csupán a Beszélő Beszédének Értelmezője, nem méltó, a Beszéd, a Testté Vált Ige Foglya.

(*Propositio*) A világ egy nagy, kétdimenziós biliárdasztal, amelyben a mechanika elvei és képletei szerinti mozgások mennek végbe.

(*Narratio*) Az ember ugyanis olyan test, amely saját erejénél fogva is képes mozogni. Az ember mozgásának szabályait a többi ember határozza meg. Ezek a szabályok nagyon izgalmasak, mert figyelmesebb szemrevételezés után kiderül, hogy ugyanazokkal a fiziológiai adottságokkal bíró testek meglehetősen eltérő mozgásformák elsajátítására képesek. A járás látszólag egyszerű és szinte ösztönösen elsajátítható mozgásforma. Ám a két lábon járás csak látszólag a teremtés vagy a törzsfajlás következménye. A modern kor hajnalán borzongva keresték az emberek az olyan történeteket, amelyek közül a legismertebb *A dzsungel könyve* vagy Kaspar Hauser legendája, amelyekben libabőrös érzések közepette elképzelték az embertől megfosztott embert, a lecsupaszított embert mint pusztá testet, a mechanika világának egy tárgyát. Ezek a történetek egy sajátos, latens emberkísérletről számoltak be, amelyet a fikció, a képzelet hajtott végre, ugyanis ebben a korban már egyre nagyobb igény irányult az emberkísérletekre.

Az orvosi tudományok területén az ismeretek felhalmozódása a 19. század végére kritikus tömeget ért el, ezáltal pedig a tapasztalati medicina elérkezett a tudomány cselekvési szabadságának határára, amelyet a pusztá spekulatív úton történő feldolgozás már nem elégitett ki. A kísérleti medicina pedig számtalan akadályba ütközött, hiszen kísérleti tárgyát, az emberi testet számos, mozdíthatatlannak tűnő nyelvi tiltás védi. Az állatkísérletek válogatott kínzásai és indokolatlan kegyetlensége sem tudta ezt a kudarcot feledtetni. A tudományterület képviselői elvárták a társadalom beleegyezését a minősített emberkísérletek megkezdésére. A fajelmélet az eugenetikával karöltve megkezdte a tárgyterület elválasztását és operacionalizálását: vannak testek, amelyek silány és értéktelen voltak miatt alkalmasak a legkegyetlenebb kísérletek tárgyává válni, aztán részvét nélkül eldobhatók, és könnyű szívvel elmondható róluk, hogy az volt a legtöbb, amivel hozzájárulhattak a tudomány és az értékes emberiség jövőjének fejlődéséhez. Ám bármennyire meglepő is, a kísérlet tárgya sohasem a test volt, amelyet lehet a gépezet vagy organizmus metaforáival leírni, és ennek megfelelően bánni vele. Ez persze egyáltalán nem mindegy az adott egyedre nézve, csak nagy általánosságban látszik mindegynek. Azonkívül az sem mindegy, hogy az elfogadott és a meghatározó közösségek által vannak-e olyan előítéletek, amelyek az emberek között különbséget tesznek bőrszín, népcsoport vagy valláshoz való tartozás szerint. Ezek a differenciáló előítéletek ugyanis megkönnyítik a testen végzett különféle kísérletek esetében a kísérleti alannyal való együttérzés fokának szabályozását, szélsőséges esetben akár a részvétlenségig menően. A bennszülött testeken a fehér európaiak bátran végezhetek kísérleteket, mivel saját közösségük, szomszédok, barátok, feleségük, saját gyermekeik nem tettek fel kínos kérdéseket. Otmar Freyherr von Verschuer és famulusa, Mengele sem gondolt másként az árvától a leírás eszközei által elszigetelt fajokról.

(*Két kérdés*) [1] Mama, kitéphetem a pillangó szárnyát? Ó, szegény!

[2] Mama, kitéphetem a lóféreg szárnyát? Fúj, annak is van szárnya?!

(*Argumentatio*) A klinika intézményének kiépítésével, ahol a következő orvosnemzedék gyakorlatoztatása és a gyógyító tevékenység egyszerre jelenik meg, az ingyenesség felkínálása, ahogy napjainkig szintén, lehetőséget kínál a szegényebb népcsoportok tagjain végzett engedélyezett emberkísérletek folytatására, ami azért nagyon lényeges, mert ezek a testek felkínálják magukat és szabad lehetőséget jelentenek a kísérletre. Lehetne, mint ahogy korokon keresztül minden aggodalom nélkül volt is rá mód, vásárolni testeket fekete Afrikából, importálni szerveket Ázsiából, vagy bárholonnan, mivel azok nem tagjai a mi civilizációnknak, még ha ugyanazt a nyelvi rendet alkalmazzák is tüneteik leírására.

Mert az emberkísérletek fő célpontja mégsem a test, hanem valami más, aminek a test pusztán jelölője. Valami, amire ráutal a test, amely számunkra, emberek számára az a terület, az a közeg, az a zóna, ahol a létezés fogalma maga ütközik meg a civilizációs gátlásokkal. A létezés titka ugyanis a test titka. Az ember teste

viszont nem az ember maga, csupán az a felszín, amelyen keresztül az ember kapcsolatba kerülhet a létezéssel, illetve megtapasztalhatja a másik ember létezését. A másik bőrtakarójáig érünk el. A legnagyobb intimitás pillanataiban, amikor ember és ember között leomlanak a falak, akkor is csak a bőr és hámrétegek súrlódásáig jut el. A gyilkosság felszakítja a másik burkát, a bőrréteget, átszakítja a hámfelületeket, vagy más módszerekkel fosztja meg a testet funkciójától, de csak a felszínig jut el. Az ember testének kísérletekbe történő intenzív bevonása régről sóvár vágy. A morális szabályrendszerek, megsértésüket megtorló szankcióikkal és azok nyilvános demonstrálásával a testen végrehajtott kísérletek voltak maguk is. Kezdetleges emberkísérletnek tekinthető, amikor a lopás megtorlásaként a jobb kéz levágására került sor. Sajátos módon feltételezték a közösség irányítói, hogy a testen végrehajtott csonkítás, vagy más esetekben a test egyéb tortúra alá vonása, a szem kiszúrása, a nyelv levágása, a fül, az orr, a már említett kéz, nőknél a mell, férfiaknál a nemi szerv levágása etc. a morál fogalomrendszerével való kapcsolatba hozása által az emberi létezésen hajt végre valamilyen változást: a bűn maga is kiirthatóvá válik.

(Kérdés) Ha a kezed von téged bűnre, és levágod a kezed, hogy elkerüld a kárhozatot, vajon bizonyosan üdvözülsz? Ha a szemed csábít bűnre, és kiszúrod a szemed, vajon bizonyos lehetsz a megigazulásban?

(Válasz) De mit felelhet minderre Oidipusz?

(Confirmatio) Modern, illetve már a posztmodern kor alapvető tevékenységgé változtatta a társadalmi méretekben szervezett és kivitelezett emberkísérleteket. Az emberkísérletek java részét versenynek nevezik, vagy annak egyfajta formájaként kezelik. A modernitás ideje óta a verseny mögé ideológiák épültek, amelyek a közbeszédben – egyébként tévesen – összekapcsolódnak a liberalizmus fogalmával. A látszat azonban csal. A liberalizmus és a verseny között csak elméleti síkon van kapcsolat. A társadalmi gyakorlatban a liberalizmus versenyfogalma még a 19. században kiveszett, és helyébe az emberkísérletek részeként elgondolt verseny gyakorlata került. Az elmélet és gyakorlat között feszülő szokásos távolságról van szó, ahol a mély szakadékokban elvesznek a múltból való ismereteink.

(Excursus I.) A versengés sokáig nem volt jó hangzású szó a magyar nyelvben, inkább a jóra törekedő igyekezet csengett szépen. A versengés morálisan kétes ténykedés, amely a gyanú árnyékát veti arra, aki műveli. A gőg és az önzés türemkedik ki a szóból, a kitűnés vágya, amely nem abból adódik, hogy jobb az egyik ember a másiknál. Hiszen mi másra is kellene az embernek törekedni ebben a véges életben, amellyel szemben ott a végtelen, soha el nem múló világ, mint a véges helyett a vég nélkülire; az elmúló helyett az örökre. Mindez csak előkészület, csak várakozás valamire, amit nem ismerhet a halandó ember, de amiről értelménél fogva bizonyossága van. Mert elképzelhetetlen, hogy az ember, akit Isten remekbe formálva teremtett, ne volna hivatva többre, mint egyszer használatos létezésre. Alig száz éve még, amikor gondos tervezés előzte meg a kivitelezést, a belefektetett munkát pedig maradandóságra szánták: az ember által készített legegyszerűbb tárgyakat is a tartósság, a célszerűség és a tetszetős kinézet egyszerre határozta meg.

(Exemplum) És ott van még a *vágyakozás*, amely a pszichológia korának szava. A morál a modernitás korában pszichologizálódott. A modern kor egy új emberképet állított fel, amelyet a racionalitás szabályai szerint gondolt el. A morális rend, amely minden társadalmi csoportban rögzített volt, pontosan körülhatárolt, amelyben a bizonyosság adott volt, felmentést jelentett, összeomlott. A vágy a psziché nyelve, amely a sóvárgás helyébe lép. A morális korszak embere a törvények és a szabályok által pontosan tudja, mit tehet, mit szabad tennie. A keretek átlépése együtt jár a verseny demoralizálódásával, és az elvakultság a hit lerombolásával. A verseny szelleme Istentől távol, az emberkísérletekkel született.

(Peroratio; Róm 9,16.) A verseny eredetileg a morálhoz kapcsolódott, nem a teljesítményhez, hanem az erkölcs nemesítéséhez. Torz formája a mennyiségek összehasonlító számlálása, súlyok, távolságok, pontok, részidők számolása. A sportverseny régen a testet és a jellemet tette egyszerre próbára, amelyek ekként egységet képeztek. A versenysport az engedélyezett emberkísérletek különösen kihívó, frivol példája, amelyet nemcsak társadalmi közmegegyezés, de még nem jelentéktelen presztízs is kísér. A verseny így lett az emberkísérletek vágyott és sóvárgott látványossága. A látszat világa, amely elfedi a testtel a sorsot. Hiszen – ismét Pál apostolt hívta segítségül – a győzelem a vereség előszobája. „Ezért tehát nem azé, aki akarja, és nem is azé, aki fut, hanem a könyörülő Istené.”